

ТУРИЗМ КОРХОНАЛАРИДА ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТ САМАРАДОРЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Рузубаева Наргиза Хакимовна
катта ўқитувчи, Самарқанд
иқтисодиёт ва сервис институти

[doi https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss5/a60](https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss5/a60)

Аннотация. Мақолада туристик корхоналарда инновацион фаолият тушунчасининг иқтисодий мазмуни назарий жиҳатдан ўрганилди. Айтиши жоизки, туризм соҳасида инновациялар турли йўналишларда ривожланиб бормоқда ва бошқа соҳалар сингари туризм фаолиятида ҳам инновацияларни кенг жорий этиш давр талабидир. Туристтик корхоналарда инновацион фаолият даражаси ва соҳадаги рақобат даражаси ўртасидаги ўзаро боғлиқлик кузатилди. Туризм соҳасида инновацияларни технологик инновацияларга нисбатан кенгроқ қўриб чиқиш ва улар, аввало, туристик корхоналарнинг инновацион фаолиятини ташкил этувчи элементларнинг ўзаро алоқалари мажмуаси сифатида намоён бўлиши мумкинлигини инобатга олган ҳолда таҳлил қилинди.

Калит сўзлар: инновацион фаолият, индикатор, туристик корхона, инновацион салоҳият, инновацион стратегия, туристик хизмат, инновациялар самарадорлиги.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТУРИСТСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Рузубаева Наргиза Хакимовна -
Старший преподаватель, Самаркандский
институт экономики и сервиса

Аннотация. В статье теоретически исследовано экономическое содержание понятия инновационной деятельности туристских предприятий. Следует отметить, что инновации в сфере туризма развиваются по разным направлениям, и широкое внедрение инноваций в туристическую деятельность, как и в другие отрасли, является насущной необходимостью. Корреляция между уровнем инновационной активности и уровнем конкуренции в сфере наблюдалась у туристических предприятий. Инновации в сфере туризма анализированы с учетом более широкого рассмотрения технологических новшеств и того, что они могут выступать, прежде всего, как совокупность взаимодействий элементов, составляющих инновационную деятельность туристских предприятий.

Ключевые слова: инновационная деятельность, индикатор, туристское предприятие, инновационный потенциал, инновационная стратегия, туристское обслуживание, эффективность инноваций.

INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE ACTIVITIES IN TOURIST ENTERPRISES

Ruzibaeva Nargiza Hakimovna -
Senior Lecturer, Samarkand
Institute of Economics and Service

Abstract. The article theoretically explores the economic content of the concept of innovative activity in tourism enterprises. It should be noted that innovations in the field of tourism are developing in different directions, and the widespread introduction of innovations in tourism, as well as in other areas, is a requirement of the times. There is a correlation between the level of innovative activity in tourism enterprises and the level of competition in the industry. The innovations in the field of tourism were analyzed in a broader sense than technological innovations, taking into account that they can be manifested primarily as a set of interactions of the elements that make up the innovative activity of tourism enterprises. Also, the effectiveness of innovation in tourism enterprises, indicators of innovation activity, innovation development indices were studied.

Key words: innovative activity, indicator, tourism enterprise, innovative potential, innovation strategy, tourist service, innovation efficiency.

Кириш. Инновацион жараённинг муҳим хусусияти шундаки, уни ўзига хос “доимий ҳаракат машинаси” деб аташ мумкин. Шунга кўра, ривожланишнинг инновацион йўли нафақат бугунги кунимизни, балки келажак авлодлар учун ҳам келажакни яхшилайдиган йўлдир. Инновацияларнинг асосий мезонлари унинг рентабеллиги бўлиб, инновацияларни жорий этиш ҳисси фойда олиш билан боғлиқ. Самарали натижа даромад, маҳсулот ёки хизматнинг рақобатбардошлигини ошириш, бозор улушини кўпайтириш ва ҳоказоларга боғлиқ. Инновация-

ларни жорий этиш жараёни ўз-ўзидан мақсад эмас, балки тараққиёт воситасидир. Жорий ва келгуси йилларда ҳар бир давлатнинг иқтисодий ўсиши инновацион жараённинг роли билан тавсифланади [1].

Дарҳақиқат, хизмат кўрсатишда инновациялар ишлаб чиқаришда бўлгани каби зарурдир. Албатта, туризм соҳасини стратегик муҳим ва устувор деб тан олиш туризм соҳасида инновацион фаолиятни ривожлантириш учун катта имкониятлар яратади. Ахир инновациялар иқтисодиётнинг барча соҳаларида, шу жумладан,

туризмда рақобатбардошликни оширувчи омил ҳисобланади. Мамлакатимиз учун Ўзбекистон туристик маҳсулотининг рақобатбардошлиги масаласи, айниқса, долзарбдир.

Мамлакатимизда туризмнинг иқтисодий ролини аниқлаш билан боғлиқ муаммолар ҳам мавжуд бўлиб, уларнинг асосий сабаби статистик маълумот тўплаш тизимининг йўқлигидир. Инновациялар илмий фикр ютуқларини мужассамлаш ва қўллаш воситаси бўлиб хизмат қилади. Шу нуқтаи назардан қараганда, туризм инновациялар учун фавқуллодда улкан соҳадир, чунки у мураккаб тармоқлараро ижтимоий-иқтисодий тизимдир. Туризм нафақат янги маҳсулот ёки хизматни яратади, балки иқтисодиётнинг бошқа соҳаларида жорий қилинган инновациялардан ҳам фойдаланади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Мамлакатнинг иқтисодий ривожланишида инновацияларнинг роли муҳимлиги сабабли туристик корхоналарда “инновацион фаолият” таърифни батафсил ўрганишга эҳтиёж бор, бу, ўз навбатида, ушбу концепциянинг моҳиятини тушунишга ёрдам беради. Ҳозирги вақтда иқтисодий адабиётлар ушбу тушунчани турлича талқин қилмоқда, ундаги барча атамалар мазмуни жиҳатидан ҳар хил, аммо улар моҳиятан деярли бир хил. Туристтик корхоналарда “инновацион фаолият” атамасини очиб берадиган бир нечта таърифлар мавжуд, яъни:

– туризмдаги инновацияларни тадқиқ этиш билан шуғулланадиган В.С.Новиковнинг таъкидлашича, туризм бизнеси тўпланган билимлар пойдеворига таянади ва ўтмишдаги ва ҳозирги куннинг иш шакллари ва усулларини билиб, ўргангандан кейингина янги ғояларни амалга ошириш ва туризмнинг янги йўналишларини яратишни бошлаш керак. Инновациялар моҳиятини чуқур англаш сизга туристик фаолиятни ташкил этишнинг янги усуллари, саёҳатчиларга хизмат кўрсатишнинг янги технологияларини ишлаб чиқариш ва рақобатчилардан устун туриш имконини беради [2].

Туристтик корхоналарда инновацион фаолият янги ёки мавжуд маҳсулотни ўзгартиришга, транспорт, меҳмонхона ва бошқа хизматларни яхшилашга, янги бозорларни ривожлантиришга, замонавий ахборот-телекоммуникация технологиялари ва ташкилий, бошқарув фаолиятининг замонавий шакллари жорий этишга қаратилган.

Т.А.Фролованинг фикрича, туристик корхоналар инновацион фаолиятининг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат: анъанавий хизматларни кўрсатишда янги техника ва технологиялардан фойдаланиш; янги хусусиятларга эга янги хизматларни жорий этиш; илгари ишлатилмаган янги туристик ресурслардан

фойдаланиш; анъанавий туризм хизматларини ишлаб чиқариш ва истеъмол қилишни ташкил этишдаги ўзгаришлар; туризм хизматлари ва товарлари учун янги бозорларни аниқлаш ва улардан фойдаланиш [3].

Г.А.Яковлев ўз асарларида туризмдаги инновацион фаолиятнинг асосий йўналишларини белгилашга нисбатан биров бошқача ёндашувни кўрсатди. Унинг фикрига кўра, туристик корхоналар инновацион фаолиятининг асосий йўналишлари анъанавий хизматларни кўрсатишда янги техника ва технологиялардан фойдаланиш, янги хусусиятларга эга янги хизматларни жорий этиш, анъанавий туристик хизматларни ишлаб чиқариш ва истеъмол қилишни ташкил қилишдаги ўзгаришлар, илгари фойдаланилмаган туристик ресурсларни жалб қилиш, идентификациялаш, туризм хизматлари ва товарлари учун янги бозорларни аниқлаш ва улардан фойдаланишдир. Г.А.Яковлев ушбу тасниф қайси принцип асосида амалга оширилганлигини кўрсатмаган [4].

А.А.Харин фикрига эътиборимизни қаратадиган бўлсак, туристик корхоналарда инновацион фаолият илмий тадқиқотлар давомида олинган натижалар ва ишланмаларни тубдан янги ёки такомиллаштирилган маҳсулот яратиш ва ҳаётга татбиқ этиш мақсадида кейинчалик бозорда, амалда қабул қилинган тубдан янги ёки такомиллаштирилган технологик жараён амалга ошириладиган фаолиятдир [5].

Кўриб чиқилган таърифларни умумлаштириб айтиш мумкинки, туристик корхоналарда инновацияларнинг ўзига хослиги қуйидагилар билан белгиланади, деган хулосага келишимиз мумкин: анъанавий транспорт, меҳмонхона ва бошқа хизматларни тақдим этишда замонавий ахборот-телекоммуникация ускуналари ва технологияларидан фойдаланиш; анъанавий хизматларни янги хусусиятлар билан тўлдириш ва янги хизматларни жорий этиш; анъанавий туристик хизматларни ишлаб чиқариш ва истеъмол қилишда ташкилий ва бошқарув фаолиятининг замонавий шакллари билан фойдаланиш; туризм хизматлари ва товарлари учун янги бозорларни аниқлаш ва улардан фойдаланишдир.

Тадқиқот методологияси. Мақолада абстракт-мантиқий фикрлаш, қиёсий таҳлил, тизимли ёндашув, маълумотларни гуруҳлаш усуллари билан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар. Туризмдаги инновацион ўзгаришлар самарали ўсишнинг ички энергиясини яратади. Ушбу ўзгаришлар мувозанатни бузади, аммо кейинги ривожланиш тизимнинг янги сифатга ўтиши учун асос яратади. Шу сабабли айнан янгиликларни ҳаётга профессионал тарзда жорий этиш маълум бир соҳанинг ривожланиши ҳисобланади. Жамият та-

раққийетининг замонавий мутахассислари бугунги кунда бизнес дуч келадиган муаммоларнинг ҳеч бири инновация муаммосидан кўра муҳимроқ ва мураккаброқ эмаслигини таъкидлайдилар. Туристтик корхоналарда инновациялар табиий равишда, умуман, бутун соҳа ҳолатига таъсир қилади.

Инновацияларнинг асосий функциялари қуйидагилар ҳисобланади:

- янги ишлаб чиқариш кучлари ишлаб чиқаришга жалб қилинади;
- туристик корхонанинг харажатларини камайтириш;
- меҳнат ва ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш;
- туристик хизматларни диверсификация қилиш ва сифатини яхшилаш;
- туристик хизматлар сифатини ошириш орқали ҳар бир инсон ва умуман, жамият ҳаёт даражасини ошириш;
- туризм соҳасида талаб ва таклиф мувозанатини сақлаш;
- инсоннинг интеллектуал меҳнати натижаси бўлган ижодий фаолиятнинг янада ўсишини рағбатлантиради.

Инновацион ривожланиш йўлини танлаган корхоналар рақобатбардош бўлиб, бозорда етакчи компанияларга айланади. Сифатли ва ўз вақтида яратилган инновацияларга асосланган рақобат корхоналарнинг фаолият давомийлигининг муҳим шарти саналади ҳамда янги илмий натижаларни ривожлантириш ва тижоратлаштиришда ҳал қилувчи омил бўлади.

Масалан, ахборот технологиялари соҳасидаги ишланмалар меҳмонхоналар, туристик корхоналар, транспорт компаниялари ва шу кабилар томонидан кенг қўлланилади. Туристтик маҳсулотни яратиш, сайёҳларга хизмат кўрсатиш, авиабилетлар ва поездларга чипталарни брон қилиш – бу жараёнларнинг барчаси ахборот технологиялари соҳасидаги сўнгги ишланмаларни жорий этиш билан сифат жиҳатидан янги босқичга кўтарилди. Шундай қилиб, туризм иқтисодиётнинг деярли барча соҳаларида инновацияларсиз мавжуд бўлмайди, деган позицияни яна бир бор тасдиқлайди. Туризм, умуман, бутун иқтисодиёт ҳолатининг кўрсаткичидир.

Инновациялар рақобатбардош устунлик ва иқтисодий ўсишнинг асосий манбаи ҳисобланади, инновациялар бўйича тадқиқотлар жуда кўп ва хилма-хилдир. Бироқ ҳозирги кунгача инновациялар бўйича олиб борилган тадқиқотларнинг аксарияти ишлаб чиқариш соҳасига қаратилган. Тадқиқотчилар хизматлар соҳасида олиб борилаётган изланишларнинг етишмаслигига ишора қилдилар, баъзилари эса маҳсулот

ишлаб чиқариш назарияларини хизматларга татбиқ этиш қийин деб тахмин қилишди [6].

Инновацион фаолият келажакдаги ривожланишнинг устувор йўналишига айланиши керак, чунки у валюта тушумининг катта қисмини таъминлаши, миллий пул тизимини мустаҳкамлаш ва аҳолини иш билан таъминлаши мумкин. Туризм соҳасидаги корхоналарнинг инновацион фаолиятини молиявий-иқтисодий тартибга солиш фаол инвестиция сиёсати ва кредитлаш, табиий туризм ресурсларидан фойдаланганлик учун тўловлар механизмининг такомиллаштириш, самарали солиқ ва нарх сиёсати орқали амалга оширилиши керак. Корхонанинг самарали инновацион стратегияси минтақавий туризм бозорининг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда келажакдаги муваффақият омилларини аниқлаш орқали туристик корхона фаолияти самарадорлигини ошириш мақсадида инновацияларни яратиш орқали рақобатдош устунликларга эга бўлишни ўз ичига олади.

Корхоналарда инвестициялар самарадорлигини ошириш, шунингдек, корхонанинг инновацион сиёсатини амалга ошириш учун ҳам инвестицион режалаштириш ҳам қўпинча муқобил инвестицион лойиҳалар рентабеллигини ошириш учун ишлатилади [7].

Корхонанинг инновацион фаолияти фан ва ишлаб чиқариш ўртасидаги боғланишдир. Бу корхонанинг илмий-техник ва интеллектуал салоҳиятини амалга ошириш бўйича чора-тадбирлар тизимидир, унинг мақсади янги маҳсулот, хизмат, ишлаб чиқариш усулини олиш ёки уларни алоҳида истеъмолчиларнинг талаблари ва умуман, жамиятнинг эҳтиёжларини қондириш учун такомиллаштиришдир. Инновацион фаолият, шунингдек, инновацияларга олиб келадиган технологик, илмий, тижорат, ташкилий тадбирлар мажмуаси сифатида белгиланади. Инновацион жараён янгиликларни тадқиқ этиш, ривожлантириш, синовдан ўтказиш ва самарадорлигини баҳолаш босқичларини ўз ичига олади. Инновацион трансформациялар – инновацион фаолиятни амалга ошириш натижасида маҳсулотлар, хизматлар, бизнес жараёнлар, ёндашувлар сифат кўрсаткичларининг ўзгаришидир.

Савол туғилади: туристик корхоналарда инновацион жараёнларнинг самарадорлигини қандай баҳолаш мумкин?

Инновациялар самарадорлигини баҳолашда бир нечта ёндашувлар мавжуд бўлиб, улар нафақат ишлатилган кўрсаткичлар, балки турли тадқиқот объектлари бўйича ҳам фарқланади: инновацион лойиҳа, инновацион фаолият, инновацион ривожланиш ва шу кабилар. Корхонанинг инновацияга мойиллиги (сезгирлиги) истеъмолчилар талабини қондириш мақсадида янгиликларни тез ва самарали ўзлаштириш,

инновацияларни яратиш ва амалга ошириш ва янгиликларни қабул қилиш қобилятидир. Бунга иқтисодий, ташкилий, психологик, ижтимоий, техник ва бошқа кўплаб омиллар таъсир қилади[8]. “Инновация индикаторлари” тўпламида инновацияларнинг асосий кўрсаткичлари қуйидагилар ҳисобланади:

- корxonанинг инновацион фаоллиги;
- инновацион фаолиятнинг айрим турларини амалга оширган ташкилотларнинг технологик инновацияларни амалга оширган ташкилотларнинг умумий сонидаги улуши;
- технологик янгиликларни амалга оширадиган ташкилотларда илмий тадқиқот бўлиналари;
- инновацион товарлар, ишлар, хизматлар ҳажми;
- инновацион товарлар, ишлар, хизматлар экспорти ҳажми;
- ички ва ташқи бозорда сотиш ҳажмидаги инновацион товарлар, ишлар, хизматларнинг улуши;
- инновацион товарлар, ишлар, хизматлар экспортининг тизими;
- инновацион фаолият натижаларининг рейтинги;
- технологик инновацияларни амалга оширувчи ташкилотларнинг умумий сонидаги технологик алмашинувда иштирок этадиган ташкилотларнинг улуши;
- технологик инновацияларни амалга оширадиган ташкилотларда тадқиқотлар ва ишланмаларни амалга ошириш бўйича қўшма лойиҳалар;
- технологик инновацияларга қилинган харажатлар миқдори;
- молиялаштириш манбалари бўйича технологик инновациялар харажатлари;
- технологик инновацияларнинг умумий нархидаги айрим турдаги инновациялар учун харажатларнинг улуши;
- технологик инновация учун ахборот манбаларининг рейтинги;
- технологик инновацияларга тўсқинлик қилувчи омилларнинг рейтинги [9].

Ушбу индикаторлар инновациялар ҳажми ва тузилишини акс эттиради, аммо улар кўриб чиқилаётган жараённинг сифат жиҳатларини мутлақо кўрсатмайди. Олинган натижалар билан таққосланмасдан, инновациялар нархини ҳисобга олиш амалий аҳамиятга эга эмас. Тадқиқотчиларнинг яна бир гуруҳи қуйидаги таркибий қисмларни ўз ичига олган инновацияларни ривожлантириш индексидан фойдаланишни таклиф қилади:

- инновацион салоҳият;
- инновацияларни тижоратлаштиришдаги салоҳият;

-инновацион сиёсатнинг натижавийлиги[10].

Ҳар бир компонент инновацион ривожланишга қўшган ҳиссасини акс эттирувчи мос келадиган вазн коэффиценти омилига эга. Ушбу усул аввалгисидан фарқ қилади, чунки у инновацияларнинг барча жабҳаларига – ижоддан натижаларга қадар таъсир қилади. Ушбу услуб худудий даражадаги инновацион ривожланишни баҳолашда қўлланилади. Туризм соҳаси учун бундай тизим муҳим аҳамиятга эга, чунки инновацион ривожланишнинг умумий кўрсаткичлари туризм соҳасидаги инновацион ривожланиш кўрсаткичлари билан алмаштирилиши мумкин. Аммо бу усулнинг камчиликлари ҳам бор ва улардан энг аҳамиятлиси шундаки, индекс қиймати реал вазиятни фақат бошқа худудлар кўрсаткичлари билан таққослаганда акс эттиради. Ҳеч шубҳа йўқки, инновация бугунги кунда, айниқса, туризм соҳасида муваффақиятли ривожланишнинг долзарб талабидир.

Самарадорлик даражаси кўплаб омилларга боғлиқ. Ушбу омиллар қаторига туризм корхоналари фаолият кўрсатаётган мамлакат молиявий-иқтисодий фаолияти ривожланишининг умумий даражаси, инвестиция, фискал ва молиявий сиёсат масалалари, шунингдек, давлатнинг стратегик сиёсатни шакллантиришдаги устувор йўналишлари киради. Ушбу гуруҳга ахборот-коммуникация технологияларининг ривожланиши ва рақамли иқтисодиёт ҳолатидаги ривожланиш киради, бу эса туризм соҳасида ишлайдиган корхоналар фаолияти электрон муҳитга ўтишига олиб келади. Махсус омилларга 1-расмда келтириб ўтилган кўрсаткичлар киради. Инновацияларни жорий этиш самараси нафақат иқтисодий, балки ижтимоий соҳада ҳам намоён бўлади, бу ерда даромадларни ошириш орқали ижтимоий эҳтиёжлар тўлиқ қондирилади ва турмуш даражаси яхшиланади. Умуман олганда, инновациянинг иқтисодий самарадорлиги иқтисодий фойдани натижани келтириб чиқарган харажатлар билан таққослаш орқали аниқланади. Бошқача қилиб айтганда, янги туристик маҳсулотнинг самарадорлиги уни ишлаб чиқаришга сарфланган маблағни олиб ташлаган ҳолда лойиҳа эгаларига қанча фойда келтиришига боғлиқ. Миллий инновацион тизимлар тафсилотлари жиҳатидан бир-бирдан анча фарқ қилса-да, улар умумий хусусиятларга эга. Инновацион тизимнинг ишлаши учун у маълум бир тузилишга эга бўлиши керак, яъни ўзаро таъсир қилувчи элементлар тўпламини ўз ичига олиши керак. Муҳим элементлардан бири турли институтлар ва университетлар тадқиқотчилари ўртасида норасмий ўзаро алоқаларни таъминлайдиган илмий муассасалар, алоҳида мутахассислар, мураккаб ижтимоий тармоқларни ўз ичига олган ижодий компонентдир.

1-расм. Туристтик корхона самарадорлигига таъсир қилувчи ўзига хос омилларнинг асосий таркибий қисмлари

Манба: муаллиф ишланмаси.

Кейинги элемент – технологияни узатиш блоки. Туризм тизимини бошқариш моҳиятан инновациондир, акс ҳолда туризмни асрнинг ходисаси деб ҳисоблаш учун ҳеч қандай сабаб бўлмайди. Қарорларни қабул қилиш самарадорлиги менежерларнинг янгиликни кутиш, тан олиш, амалга ошириш қобилиятлари билан белгиланади, уларни статик деб бўлмайди. Шу билан бирга, инновацион менежментнинг ўзига хос хусусияти – бошқарув қарорларини қабул қилиш ва туристик ташкилотнинг ички имкониятларини ташқи муҳит ўзгаришига мослаштиришнинг белгиланган йўналишларини амалга ошириш учун чекланган вақт. Туристтик корхонага диагностика қилишнинг асосий мақсади инновацион салоҳиятни ўз вақтида тан олиш, таъсир этувчи омилларни аниқлаш ва инновацион жараёнларни фаоллаштириш бўйича чоратадбирларни ишлаб чиқишдир. Кўпинча, туристик корхона инновацион ўзгаришларда пассивлигини молиявий қийинчиликлар билан боғлайди ва диагностика зарурлигини маблағ йиғиш чораларини асослашда кўради. Аммо бу факт корхона фаолиятига янгиликларни киритишни бутунлай тарк этиш зарурлигини аңлатмайди.

Туристтик корхоналар юқори турбулентлик ва тез ўзгарувчанлик билан ажралиб турадиган рақобатдош бозорда ишлайди. Самарали рақобатлашиш учун туристик корхоналар харажатларни камайтириш ёки мижозлар талабига жавоб берадиган янги юқори сифатли маҳсулотларни таклиф қилишда юқори даражада инновацион бўлиши керак. Ҳеч бир мамлакат ёки минтақа нафақат ўзининг табиий бойлиги ёки маданий меросига ишониши мумкин, балки жаҳон туризм бозорида рақобатбардош бўлиш учун инновацияларни қўллаб-қувватлаш стратегиялари зарур [11]. Айти пайтда туризм соҳаида инновацион ривожланиш даражасини

аниқлаш учун ҳисоблаб чиқиладиган ва баҳоланадиган миқдорий кўрсаткичлар мавжуд эмас. Аммо туризмнинг умумий инновацион ривожланишини тавсифловчи баъзи кўрсаткичлар мавжуд. Буларга миқдорий ва сифат кўрсаткичлари киради. Туризмни ривожлантиришнинг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш учун туристик хизматларни амалга оширишнинг миқдорий ҳажмини акс эттирувчи кўрсаткичлар тизимидан фойдаланиш таклиф этилади. Туристтик оқим ҳажмини тавсифловчи кўрсаткичларга туристларнинг умумий сони, тур кунлари сони ва туристик кунларнинг ўртача ойлик сони киради. Сайёҳларнинг умумий сони саёҳат сабабларидан қатъи назар, саёҳат қилган одамлар сони билан ўлчанади. Ушбу кўрсаткич аҳолини туристик фаолият билан қамраб олиш кўламини тавсифлайди ва рўйхатдан ўтган кунларда, яъни хизмат кўрсатишнинг биринчи кунда хизматга қабул қилинган барча туристларнинг маълум даврдаги йиғиндиси сифатида аниқланади. Бундан ташқари туристик корхоналар инновацион фаолиятининг асосий тамойилларини 2-расмда кўриб чиқамиз.

Ўзбекистондаги ички ва кировчи туризмга давлат ва бизнеснинг ўзаро манфаатли ҳамкорлигига асосланган тубдан янги ёндашув зарур бўлиб, бу мамлакатимизнинг инновацион туризм салоҳиятини тўлиқ очиб беради. Инновацион фаолиятни амалга оширишнинг энг муҳим шарти фаолият самарадорлигини акс эттирувчи кўрсаткичлар тизимининг мавжудлигидир. Фақатгина таклиф қилинган кўрсаткичлар тизими орқали барча ички ва ташқи ўзгаришларга ўз вақтида жавоб бериш ва тузатишлар киритиш мумкин. Инновацион фаолият кўрсаткичлари тизимини яратиш учун туризмнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда иқтисодийнинг бошқа тармоқлари тажрибасини ҳисобга олиш зарур.

2-расм. Туристтик корхоналар инновацион фаолиятининг асосий тамойиллари

Манба: муаллиф ишланмаси.

Инновациялар янгилик, туристик маршрутларни яратиш, ривожлантириш, илм-фан, техника ютуқларидан фойдаланган ҳолда туризмни ривожлантиришда муҳим роль ўйнайди, шунингдек, менежмент ва маркетинг соҳаларидаги илғор тажриба, уларни амалга ошириш мамлакат ва минтақаларнинг туристик имижини яхшилайти. Туризм соҳасини инновацион ривожлантиришнинг самарали методологиясини яратиш учун минтақа, мамлакат ёки битта корхона ичида инновацион ривожланишга ҳисса қўшадиган ёки аксинча, инновацион фаолиятни чеклайдиган барча кўрсаткичларни баҳолаш зарур. Бунинг учун, биринчи навбатда, барча миқдорий кўрсаткичлар ҳисобланади, чунки улар маълум бир ҳудудда туристик фаолиятнинг ривожланиш динамикасини аниқ акс эттиради. Кейинчалик ташқи муҳитни таҳлил қилиш, яъни қонун ва қоидаларни ўрганиш, бошқа туризм корхоналарининг инновацион фаолиятига риоя қилиш керак. Туризмда инновацион фаолиятни ривожлантиришнинг асосий кўрсаткичларидан бири махсус маълумотга эга бўлган малакали кадрлардир. Туристтик корхона томонидан жалб қилинган ИТ-технологияларнинг миқдори ва сифатига катта эътибор бериллади.

Хулоса ва таклифлар. Туризм соҳасининг барча таркибий қисмларига фан-техника тараққиёти таъсир қилиши керак. Фақатгина туризм соҳасининг барча элементлари бундай ўзаро таъсиригина туризм секторининг ўсиши сифатида ифодаланган муҳим синергетик эффект

пайдо бўлишига олиб келиши мумкин. Натижада ўз туристик маҳсулотига биринчи бўлиб янги истеъмолчи фазилатлари ва хусусиятларини берадиган ва истеъмолчини ушбу янгиликларга қизиқтиришни биладиган киши ғолиб бўлади.

Шунингдек, туристик корхоналар фаолиятини баҳолаш ва самарадорлигини оширишга йўналтирилган таклиф қилинган мезонлар, иқтисодий самарадорлик кўрсаткичларини ҳисоблаш тамойиллари ва туристик корхоналарнинг самарадорлик даражасига бевосита таъсир кўрсатадиган омилларни ҳисобга олган ҳолда, биз бундай комплекс ёндашув жаҳон иқтисодиётининг устун турларидан бири сифатида халқаро туризмнинг самарасини оширишга ёрдам беради, деган хулосага келишимиз мумкин.

Туристтик корхоналарда самарали инновацион стратегия ишлаб чиқилса, мамлакат туризм бозорининг барча хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда келажакдаги муваффақиятли омилларни аниқлаш орқали туристик корхоналар инновацион фаолияти самарадорлигини ошириш мақсадида кўпроқ инновацион хизмат турларини яратиш орқали рақобатбардош устунликларга эга бўлади.

Шундай қилиб, туризмдаги инновацияларнинг ўзига хос хусусиятлари шундан иборатки, туристик корхоналар доимо замонавий тенденциялар ва инновацияларга риоя қилишлари керак, чунки тайёр ва амалдаги туристик маҳсулот доимий равишда модернизация қилиниши шарт.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар:

1. Zaynalov J.R., Alieva S.S. *Investment Process and Problems of its Regulation in Developing Conditions of Innovative Activity of Enterprises.* // *Middle European Scientific Bulletin.* – Т., 2022. С. 101-106.
2. Новиков В.С. *Инновации в туризме [Текст].* / В.С.Новиков. – М.: ИЦ «Академия», 2007.
3. Фролова Т.А. *Экономика и управление в сфере социально-культурного сервиса и туризма. Конспект лекций [Текст].* / Т.А.Фролова. – Таганрог: Изд-во ТТИ ЮФУ, 2011.
4. Яковлев Г.А. *Основные направления инновационной деятельности в туризме [Электронный ресурс].* / *Scientific World.* Режим доступа: <http://www.sworld.com>.
5. Харин А.А. *Управление инновационными процессами: учебник для образовательных организаций высшего образования.* / А.А.Харин, И.Л.Коленский, А.А.Харин-мл. – М., Берлин: Директ-Медиа, 2016. – 472 с.
6. Sipe L.J., Testa M. *What is Innovation in the Hospitality and Tourism Marketplace? A Suggested Research Framework and Outputs Typology.* // *International CHRIE Conference-Refereed.* 2000. Т. 22. P. 3-12.
7. Зайналов Д.Р., Алиева С.С., Расулов Ш.Ж. *Систематизация инновационной деятельности фермерских хозяйств.* // *Направления повышения стратегической конкурентоспособности аграрного сектора экономики.* 2016. С. 109-115.
8. Якимович Г.Б., Пантюхова Т.С. *Инновационная деятельность в туристическом бизнесе. Монография.* – СПб.: СПбГУСЭ, 2011. – 175 с.
9. Андреева А.А. *Формирование системы показателей эффективности инновационной деятельности в туризме.* / *Вестник РМАт* № 1(7) 2013, с. 43-47.
10. Бортник И.М. [и др.]. *Система оценки и мониторинга инновационного развития регионов РФ.* // *Инновационная экономика.* 2012. № 9.
11. Martínez-Pérez A., Elchea D., M. Garcia-Villaverde P. *From diversity of interorganizational relationships to radical innovation in tourism destination: The role of knowledge exploration.* // *Journal of Destination Marketing & Management.* 2019. Т. 11. P. 80-88.